

การส่งเสริมสิทธิชุมชนในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
The Promotion of Community Rights to solve Humans and Wild elephant problems
in Phulung Wildlife Sanctuary of Local Government Organizations

ยุทธพล เดชารัตนาชาติ¹

Yutapon Decharatanachart

Corresponding Author's Email: ponpon254291@hotmail.com

โทรศัพท์ 08-1999-6298

บทคัดย่อ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในทุกบริบทพื้นที่ต่างประสบปัญหาและมีสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนและช้างป่าในลักษณะเดียวกัน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรมนุษย์ การประกอบอาชีพปลูกพืชผลทางเกษตรของประชากรโดยรอบพื้นที่ป่าที่เป็นถิ่นที่อยู่ของช้างป่า การแผ้วถางและตัดไม้ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง รวมทั้งสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ และโครงสร้างป่าเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่ของช้างป่า แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารของช้างป่า อาหารถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ช้างออกจากป่า ในขณะที่การปลูกพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านยังเป็นการ ปลูกพืชที่เป็นอาหารของช้างป่าได้ จึงเกิดบุกรุกกินพืชผลทางการเกษตรและทำลายทรัพย์สินของชาวบ้านอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งในบางครั้งมนุษย์ก็จำเป็นต้องปกป้องรักษาประโยชน์ของตนเอง ทำให้ช้างป่าถูกทำร้ายล้มตายหรือได้รับบาดเจ็บเช่นกัน โดยปัญหาต่างๆ เหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน

การนำแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญมาใช้ในการจัดการกับปัญหา จึงเป็นทางเลือกที่ดีและเหมาะสมเนื่องจากเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายมหาชนที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลและมีส่วนร่วมเพื่อการบริหารจัดการ บำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน โดยกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมสิทธิชุมชนดังกล่าว เนื่องจากเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุดและมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย จึงสามารถแก้ไขปัญหาและเยียวยาผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวทางในการดำเนินงาน 6 ข้อ ประกอบด้วย 1. สร้างและพัฒนาแหล่งอาหารช้างป่า (อาหาร) 2. เปลี่ยนวิถีเกษตรไม่ปลูกพืชที่ช้างป่ากินเป็นอาหารได้ (อาชีพ) 3. สร้างแนวป้องกันและไม่บุกรุกถิ่นที่อยู่ของช้างป่า (อาณาเขต) 4. มีอาสาสมัครเฝ้าระวังช้างป่า (อาสาสมัคร) 5. ไม่ทำอันตรายต่อช้างป่า (อาวุธ) 6. ช่วยเหลือเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่า (อาหาร)

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การส่งเสริมสิทธิชุมชน ปัญหาคนกับช้างป่า

Abstract

The problem of conflict between people and wild elephants is increasing. In every area there are problems and causes of conflict between humans and wild elephants are the same. The increase in human population, the occupation of cultivating agricultural crops around forest areas, clearing and logging decreasing forest resources, and the environment, ecosystems and forest structures are changing, which affect the habitat of wild elephants, water sources and the food sources of wild elephants. Food is an important factor that causes elephants to leave the forest. While farming can also be cultivated as food for wild elephants, it inevitably encroaches on agricultural crops and destroys property. Humans sometimes have to protect their own interests, causing wild elephants to be attacked, killed or injured as well. These problem are related and linked to each other.

Applying the concept of community rights under the Constitution is used to deal with the problem. It is a good and appropriate choice because it is a basic right under the Public Law that protects the rights of individuals to behave in order to manage, maintain and utilize the environment for sustainability. Local government organizations are important mechanisms for promoting such community rights. Because it has the

¹ ตำแหน่งนิติกร ระดับชำนาญการพิเศษ สังกัดสำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดเลย

¹ Legal Officer, Senior Professional Level, Loei Local Administration.

legal authority to solve problems and effectively cure them. The operational guidelines are as follows: 1. Build and develop food sources for wild elephants. 2. Don't plant plants that can be eaten by wild elephants. 3. Build a barrier and do not encroach on wild elephants' habitat. 4. Have volunteers. Watch out for wild elephants. 5. Don't harm wild elephants. 6. Help those affected by wild elephants.

Keywords: Local government organizations, Promotion of Community Rights, Humans and Wild elephant problems

บทนำ

สัมพันธภาพแห่งความผูกพันระหว่างคนกับช้างเป็นเรื่องราวที่อยู่คู่กับคนไทยมาช้านาน แต่วิวัฒนาการทำให้วิถีชีวิตของคนและช้างต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้าม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ความเป็นพลวัตของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง ความจำเป็นในการพัฒนาด้านต่าง ๆ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายที่ทำกินรุกล้ำเข้าไปในป่า รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและระบบนิเวศ ต่างมีความสัมพันธ์และส่งผลให้ช้างป่าสูญเสียถิ่นที่อยู่และแหล่งอาหารและบุกรุกเข้าไปในเขตพื้นที่อยู่อาศัยและเขตพื้นที่ทำการเกษตรของมนุษย์ก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน ที่ผ่านมามีสถิติการเสียชีวิตของประชาชนและช้างป่าเพิ่มสูงขึ้น ประชาชนถูกช้างป่าทำร้ายใกล้ชิดกับแหล่งชุมชนมากขึ้น (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2564) ในขณะเดียวกันประชาชนได้ป้องกันช้างป่าบุกรุกด้วยวิธีการที่รุนแรงมากขึ้นและเสี่ยงต่อการกระทำที่ผิดกฎหมายเช่นเดียวกัน

แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนมักถูกนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาสังคมและสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนอยู่เสมอ เพราะสิทธิชุมชนเป็นการให้สิทธิเสรีภาพของบุคคลและชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการปกป้องคุ้มครอง บำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงานในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ สิทธิชุมชนได้รับการบัญญัติรับรองเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีความสำคัญแม้กระทั่งในคดีปกครองเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ การพิจารณาถึงความเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายหรืออาจจะเดือดร้อนหรือเสียหายโดยมีอาจหลีกเลี่ยงได้ที่จะเป็นผู้มีสิทธิฟ้องคดีต่อศาลนั้น ยังให้คำนึงถึงสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมประกอบด้วย (ศาลปกครองสูงสุด, 2554) ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาหระหว่างคนกับช้างป่าที่เกิดขึ้น การนำแนวคิดเรื่องสิทธิชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงเป็นทางเลือกที่ดีและเหมาะสม สิทธิชุมชนนั้นถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่มีรากฐานมาจากแนวความคิดกฎหมายธรรมชาติและสิทธิมนุษยชน ดังที่ได้รับรองไว้ใน “ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ซึ่งสิทธิชุมชนเป็นสิทธิที่มีมาก่อนรัฐ โดยในแต่ละชุมชนจะมีจารีตประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป เมื่อสิทธิชุมชนได้มีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญ จึงทำให้มีสถานะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายมหาชนที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของบุคคลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิชุมชนให้ประชาชนรวมตัวเป็นชุมชนในการมีสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดและมีศักดิ์เหนือกฎหมายธรรมดา จึงทำให้รัฐหรือผู้ทรงอำนาจสาธารณะอื่น ๆ ผูกพันที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใด ๆ เพื่อประโยชน์ของราษฎร (หยุด แสงอุทัย, 2559, น.182 อ้างถึงใน อรรถย อินต๊ะไชยวงศ์, 2560, น.1) การมุ่งหมายให้ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการทรัพยากร อนุรักษ์ บำรุงรักษา การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นสิทธิโดยชอบธรรมของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการคุ้มครองรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ประชาชนหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ และร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืน

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของคนกับช้างป่าและวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมีองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนภารกิจตามขอบอำนาจ โดยมีขอบเขตในการศึกษาที่สำคัญ ดังนี้ (1) ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาบริบทพื้นที่ สถานการณ์ช้างป่า ปัญหาและผลกระทบ สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อเสนอการส่งเสริมสิทธิชุมชน (2) ด้านวิธีการศึกษา ได้แก่ การศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การระดมสมองจากกลุ่มเป้าหมาย (3) ด้านพื้นที่ทำการศึกษาค้นคว้าที่ได้รับผลกระทบจากการบุกรุกของช้างป่าบริเวณพื้นที่โดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจักเป็นองค์ความรู้นำไปสู่การกำหนดข้อเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

บริบทพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

1. ภูหลวง มีความหมายว่า “เขาที่ยิ่งใหญ่” หรือ “ภูเขาของพระเจ้าแผ่นดิน” เกิดจากการยกตัวของพื้นผิวโลก แล้วดินส่วนที่อ่อนถูกพัดพาไปสู่ส่วนที่ต่ำคงเหลือโครงสร้างส่วนที่แข็งแรงเป็นภูเขาสูงใหญ่ทอดตัวตามแนวเหนือใต้ โดยบนสันเขาปรากฏ

เป็นที่ราบขนาดใหญ่ เนื้อที่ประมาณ 120 ตารางกิโลเมตร ลาดเอียงจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก บริเวณตอนกลางของพื้นที่เป็น ลำห้วยทอดยาวคดเคี้ยวจากเหนือสู่ใต้ เรียกว่า “ลำน้ำเลย” ด้านทิศตะวันตกของพื้นที่เป็นภูเขามีลักษณะเป็นลูกกระนาค สลับซับซ้อนและสูงชัน มีแหล่งน้ำ แหล่งอาหารของสัตว์ป่า นอกจากนี้ยังมีที่ราบเป็นทุ่งหญ้า มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่ชุกชุมในป่ามีต้นน้ำ ลำธารที่ควรสงวนไว้ เพื่อให้มีน้ำไหลหล่อเลี้ยงลำห้วยลำธารตลอดปีเพื่อรักษาความชุ่มชื้นให้แก่ท้องที่ใกล้เคียงและช่วยบรรเทา อุทกภัยอีกทางหนึ่งด้วย มีลักษณะทางกายภาพเป็นภูเขาหินปูนสลับซับซ้อนติดต่อกันเป็นเทือกเขายาว มีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีคุณค่า อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าภูหลวง ได้รับการประกาศจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เมื่อวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2517 มีเนื้อที่ประมาณ 530,000 ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 และปี พ.ศ. 2534 ได้มีการเพิกถอนพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าบางส่วน รวมถึงมีการผนวกพื้นที่เพิ่มเติมจน ปัจจุบัน มีพื้นที่ประมาณ 560,593 ไร่ สามารถแยกเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและทำกินของประชาชนประมาณ 136,044 ไร่ จึงเหลือพื้นที่ ที่เป็นป่าสมบูรณ์เพียงประมาณ 424,549 ไร่ ในปัจจุบัน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีชุมชนที่อาศัยอยู่ทั้งในและโดยรอบพื้นที่ป่า รวม 37 หมู่บ้าน ใน 12 ตำบล 5 อำเภอ 2 จังหวัด ของจังหวัดเลยและจังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้ (1) เขตอำเภอภูเรือ ได้แก่ บ้านบง บ้านแก่ม่วง บ้านนาอ้อย บ้านท่อน-โนนสว่าง บ้านสำราญ ตำบลท่าศาลา บ้านถ้ำมูลใหญ่ ตำบลสานตม และบ้านปลาบ่า บ้านสองคอน บ้านกลาง บ้านหินสอ บ้านน้ำทบ ตำบลปลาบ่า (2) เขตอำเภอด่านซ้าย ได้แก่ บ้านห้วยทอง บ้านกกโพธิ์วังคำ บ้านนาหิน บ้านนาลานข้าว ตำบลโพนสูง และบ้านฝ้าง บ้านวังยาว บ้านปากแดง บ้านกกสะต๋อ บ้านวังเวิน ตำบลวังยาว (3) เขตอำเภอวังสะพุง ได้แก่ บ้านน้ำค้อ ตำบลทรายขาว บ้านน้ำทบ บ้านนาหลวง บ้านยางเตี้ย ตำบลเขาหลวง และบ้านน้ำจันท์ บ้านกกบก ตำบลหนองจั่ว อำเภอวังสะพุง (4) เขตอำเภอภูหลวง ได้แก่ บ้านเลยวังไสย์ บ้านเลยดาวตาด-โนนพัฒนา บ้านโคกหนองแห้ว ตำบลเลยวังไสย์ บ้านน้ำคู้ บ้านหนองบัวน้อย บ้านวังมน ตำบลภูหอ และบ้านแก่งบง ตำบลหนองคัน (5) เขตตำบลศิลา จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ บ้านสักง่า บ้านวังกันหวด บ้านหินโงน บ้านห้วยผัก ราษฎรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่น ข้าวไร่ นาข้าว มันสำปะหลัง แก้วมังกร ยางพารา ข้าวโพด ชিং ลิ้นจี่ เงาะ ลำไย แมคคาเดเมีย อะโวคาโด เป็นต้น ในลักษณะของไร่นาวนเวียน

2. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีสภาพภูมิอากาศและลักษณะทางธรณีวิทยา อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม การอยู่ทางไกลชายฝั่งทะเลจึงทำให้อากาศเป็นแบบกึ่งร้อน และมีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่ราบสูงจึงมีอากาศหนาวเย็นยาวนานกว่าพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป และมีค่าเฉลี่ยของอุณหภูมิตลอดทั้งปีเท่ากับ 27.1 องศาเซลเซียส สำหรับค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ยรายเดือนเท่ากับ 38.2 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 16.0 องศาเซลเซียส มีลักษณะทางธรณีวิทยาเช่นเดียวกับพื้นที่ราบสูงโดยลักษณะของชั้นที่วางตัวแบบประทุนหงายในแนวเหนือ-ใต้ มีรอยเลื่อน (Fault) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกหลายแห่ง ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของโครงสร้างทางธรณีวิทยาในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้มีการยกตัวมาตั้งแต่อดีต มีทรัพยากรที่มีคุณค่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ตั้งอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1A มีทรัพยากรน้ำที่สำคัญ เช่น ลำห้วยน้ำจันท์ ลำน้ำสานตม ไหลมาบรรจบกับลำน้ำสานน้อย มีลำน้ำสายหลัก ได้แก่ ลำน้ำเลย ลำน้ำป่าสัก คี๋ย มีแหล่งน้ำผิวดินที่สำคัญคือ อ่างเก็บน้ำเลย อ่างเก็บน้ำสถานีทดลองเกษตรที่สูงภูเรือ มีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีสภาพภูมิประเทศเป็นเทือกเขาใหญ่ เริ่มระดับความสูงตั้งแต่ประมาณ 400 เมตร ไปจนถึงยอดเขาสูงสุดที่ระดับความสูงประมาณ 1,571 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ชนิดสังคมพืชในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ภูหลวง ประกอบด้วย 6 ชนิดป่า ได้แก่ ป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าสนเขา ป่าผสมผลัดใบ ป่าเต็งรัง และทุ่งหญ้า มีทรัพยากรสัตว์ป่าหลากหลายชนิดและชุกชุม แบ่งออกเป็นสัตว์มีกระดูกสันหลัง 4 กลุ่ม ได้แก่ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก และนก รวมจำนวนทั้งสิ้น 559 ชนิด ที่สำคัญ เช่น ค้างคาว ลิงลม กระรอก เม่น หมากจิ้งจอก หมาวน หมิควาย ชะมด อีเห็น พังพอน ช้างป่า หมูป่า กระเจิง เก้ง กวาง เลียงผา ไก่ฟ้า นกหัวขวาน นกโพระดก นกเค้าภูเขา นกเขาใหญ่ นกปีกแพร นกปรอด นกกระจ่างไพรปากแดง ฯลฯ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2565)

ภาพที่ 1 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

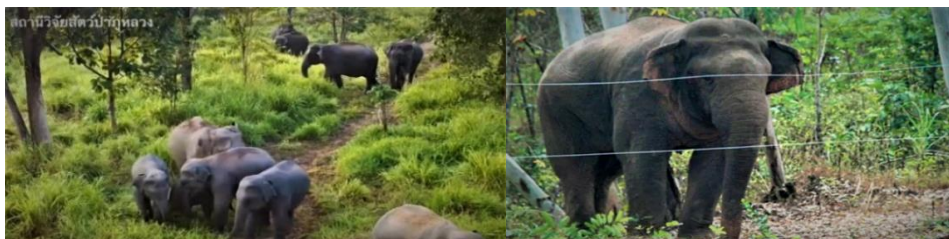
สถานการณ์ช้างป่า ปัญหาและความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

1. ช้าง (*Elephas maximus*) เป็นสัตว์ป่าคุ้มครองลำดับที่ 127 ตามกฎกระทรวงกำหนดให้สัตว์ป่าบางชนิดเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2546 ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 อีกทั้ง ยังเป็นสัตว์ป่าชนิดที่อยู่ใน

บัญชี 1 (Appendix I) ของอนุสัญญา CITES โดยห้ามมิให้นำตัวช้าง งาช้าง ชาก้าง และผลิตภัณฑ์ที่ทำจากชิ้นส่วนของช้างเพื่อการค้าในเชิงพาณิชย์ และยังถูกจัดให้มีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ ประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 13 ประเทศของโลกที่มี “ช้างป่า” ที่มีถิ่นอาศัยอยู่ในป่าตามสภาพธรรมชาติ มีจำนวนช้างป่าประมาณ 3,500-4,000 ตัว กระจายอยู่ในป่าอนุรักษ์ 68 แห่ง ที่พบช้างป่าอาศัยใน 7 กลุ่มป่า ได้แก่ กลุ่มป่าตะวันตก เช่น แก่งกระจาน สลักพระ ห้วยขาแข้ง จำนวน 400-600 ตัว กลุ่มป่ารอยต่อตะวันออก 5 จังหวัด จำนวน 300-400 ตัว กลุ่มป่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ เช่น ภูเขียว น้ำหนาว เขาใหญ่ ตาพระยา จำนวน 500-600 ตัว จำนวนกลุ่มป่าภาคใต้คลองแสง-เขาสก จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 100-150 ตัว และกลุ่มป่าภาคเหนือ จำนวน 110-300 ตัว และมีปัญหาที่กำลังเผชิญ คือ การจัดการประชากรช้างป่า และพื้นที่แหล่งอาศัยของช้างป่า ซึ่งต้องดำเนินการทำให้ช้างอยู่ในป่ามีแหล่งอาหารเพียงพอ โดยไม่สร้างความขัดแย้งกับคน (ปิยะนันท์ มูลตรีมา, 2560, น. 71) ช้างในบางกลุ่มป่ามีแนวโน้มการอยู่รอดที่อาจไม่ยั่งยืนในอนาคต โดยเฉพาะช้างป่าในพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ และบางพื้นที่ในภาคอีสาน สำหรับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ในปัจจุบันมีจำนวนช้างป่า จำนวนประมาณ 186 ตัว และปรากฏเรื่องราวความผูกพันกันมายาวนานระหว่างคนกับช้างจนถูกถ่ายทอดผ่านตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับพญาช้างภูหลวง ทั้งนี้ ช้างป่าภูหลวงที่ออกมานอกเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพบในพื้นที่ 5 อำเภอ คือ อำเภอภูเรือ, อำเภอด่านซ้าย, อำเภอภูหลวง และอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย จำนวนประมาณ 46 ตัว และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนประมาณ 5 ตัว รวมจำนวน 51 ตัว (มหาวิทยาลัยมหิดล, ม.ป.ป.)

2. ประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า เป็นปัญหาที่กระทบต่อทั้งชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ เศรษฐกิจท้องถิ่น และวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ อีกทั้งเป็นภัยคุกคามต่อความอยู่รอดของช้างป่าและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่ามีสภาพปัญหาไม่แตกต่างกัน เช่น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา-เขาวงมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น ด้วยสภาพแวดล้อมของพื้นที่ป่าเปลี่ยนแปลงไป จำนวนช้างป่ามีมากขึ้น ช้างป่าสร้างความเสียหายให้แก่พืชผลผลิตและความเสียหายในทรัพย์สินไปจนกระทั่งเกิดการเสียชีวิต สาเหตุปัญหาความขัดแย้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่า จากกิจกรรมของมนุษย์ทำให้พื้นที่ป่าลดลงและการขยายตัวของพื้นที่เกษตรและเชื่อว่าตัวช้างป่าเองก็เป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุความขัดแย้ง ช้างป่ามีพฤติกรรมเปลี่ยนไปชอบกินพืชผลการเกษตรและเข้ามาอาศัยใกล้ชุมชนมากขึ้นและนานขึ้น (ศรีณย์ สุนทรส, 2564) ปัญหาในพื้นที่ป่ารอยต่อห้าจังหวัดของภาคตะวันออก ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จันทบุรี ระยอง ชลบุรี และจังหวัดสระแก้ว โดยเฉพาะปัญหาคนกับช้างป่าในพื้นที่อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี การเพิ่มขึ้นของประชากร ความต้องการพื้นที่ในการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นและประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรตามเดิมส่งผลต่อความต้องการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดการแสวงหาพื้นที่ทำกินใหม่โดยเข้าไปยึดถือครอบครองทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยอยู่แล้วอาจเผาป่าทำให้พื้นที่ป่าลดลงส่งผลให้ช้างป่ามีที่อยู่อาศัยแหล่งตามธรรมชาติ พืชอาหารและแหล่งน้ำของช้างป่าลดน้อยลงจนช้างป่าต้องพากันอพยพออกจากป่าที่อยู่อาศัยออกมากัดกินพืชไร่พืชสวนและทำลายพืชไร่พืชสวนของชาวบ้านตลอดจนชีวิตและทรัพย์สินอื่น ๆ ในขณะเดียวกันปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ประชาชนได้ผลิตพืชเชิงเดียวที่มีมูลค่าสูงเป็นจำนวนมาก ส่งผลต่อแนวคิดและเกิดเป็นพลวัตของระบบเศรษฐกิจในชุมชน มีพัฒนาการเข้าไปสู่ยุคเศรษฐกิจเพื่อการขาย การพัฒนาชุมชนโดยการพัฒนากับสาธารณูปโภคด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน ระบบไฟฟ้า และประปา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อม ทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติค่อย ๆ ลดลง วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เคยมีความผูกพันกับธรรมชาติ เช่น ความสัมพันธ์กับพื้นที่ ความสัมพันธ์กับผืนป่าและความสัมพันธ์กับช้างป่าก็ค่อย ๆ เลือนหายไป ความต้องการเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าเพิ่มมากขึ้นส่งผลต่อการเผชิญหน้ากันระหว่างคนกับช้างอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ (กรวิพัฒน์ แก้วถาวรวัฒนา และสันติสิทธิ์ บริวงษ์ตระกูล, 2563, น.121-122) ปัญหาความขัดแย้งของคนกับช้างป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติกุยบุรีและพื้นที่โดยรอบ พบว่า จากการใช้พื้นที่ทำการเกษตรมาเป็นเวลานาน โดยการเพาะปลูกสลับประปราย การขาดมาตรการควบคุมที่ดีและการส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน ปัญหาที่ตามมาคือ การบุกรุกพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็วจนเกิดผลกระทบต่อช้างป่าที่อาศัยอยู่ดั้งเดิม การทิ้งไร่สับปะรดติดกับชายป่าอุทยานได้ดึงดูดให้ช้างออกมากินสับปะรดที่ถูกทิ้งไว้ จนกลายเป็นปัญหาในที่สุด ในขณะเดียวกันจำนวนของช้างป่าที่ขาดความสมดุลกับพื้นที่อยู่อาศัยทำให้มีพื้นที่อยู่อาศัยถูกทำลายแหล่งน้ำและแหล่งอาหารลดลง ชุมชนได้ขยายตัวเข้าไปยังผืนป่าแหล่งที่อยู่อาศัยของช้างป่า การปลูกพืชเกษตรกรรมทำให้ผืนป่าถูกแบ่งแยกเป็นผืนเล็กลง ทำให้ถิ่นที่อยู่อาศัยของช้างป่าตามธรรมชาติลดลง และแหล่งดินโป่งของช้างถูกทำลายลง ช้างป่าประสบความยากลำบากในการอยู่รอดจึงทำให้ช้างเคลื่อนย้ายเข้าไปสู่แหล่งพื้นที่เกษตรกรรมมากขึ้น นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งของคนกับช้างในที่สุด (ณัชชญา ทองจันทร์ และคณะ, 2560 น.115-132) ปัญหาในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ในอดีตเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ภายหลังราษฎรเข้าไปจับจองพื้นที่ทำกินทำการเกษตรปลูกพืชไร่ ทำนา และตั้งถิ่นฐาน ทำให้ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าลดน้อยลง ในช่วงที่มีความขัดแย้งทางการเมืองพื้นที่ป่าดงใหญ่ได้ถูกใช้เป็นแหล่งพักพิงและหลบภัย หยาอาหารและล่าสัตว์ ทั้งยังมีการลักลอบตัดไม้เพื่อการค้าทำให้ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าลด

น้อยลงไปมาก การที่ภาครัฐได้ผลักดันราษฎรออกมาจากป่าเพื่อต้องการรักษาผืนป่าไว้ให้เป็นป่าต้นน้ำและแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐ วิธีชีวิตเกษตรกรรมรอบเขตอนุรักษ์ส่วนใหญ่จะปลูกพืชไร่ พืชผัก ทำนา ทำให้ในปัจจุบันมีช้างป่าออกนอกเขตอนุรักษ์เข้าไปหากินในพื้นที่ชุมชน เพราะมีพืชอาหารที่ช้างป่ากินได้หลายชนิด และได้เหยียบย่ำหรือหักพืชผลทางการเกษตรและรื้อคันทรัพย์สินของราษฎร ในขณะเดียวกันการใช้ประโยชน์ของราษฎรทำกินในเขตป่าอนุรักษ์จากวิถีชีวิตการหาของป่าและล่าสัตว์ เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปัญหาช้างป่ารุกที่ดินราษฎรในปัจจุบัน เพราะเป็นการไปรบกวนแหล่งอาหารของช้าง รวมทั้งป่ามีอาหารไม่เพียงพอให้กับประชากรช้างป่า มีอาหารไม่หลากหลาย พืชที่เป็นอาหารของช้าง เจริญเติบโตไม่ทัน จึงเป็นเหตุให้ช้างออกหากินนอกเขตอนุรักษ์ (ณัฐพล วงษ์รัมย์ และสมคิด สาลี, 2560) สำหรับปัญหาช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง กรณีช้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ซึ่งเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ถูกแวดล้อมด้วยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและการขยายตัวของพื้นที่การเกษตรของราษฎร โดยมีปัจจัยที่เอื้อให้ช้างป่าออกมามีปฏิสัมพันธ์กับคนดังกล่าว ได้แก่ พืชเกษตรบริเวณโดยรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เช่น ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ข้าว ถั่ว และแหล่งน้ำ ประกอบกับพืชไร่ส่วนใหญ่เป็นพืชที่เป็นอาหารช้างป่าได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ช้างป่าออกไปหากินนอกเขตอนุรักษ์และทำความเสียหายต่อพืชไร่ของราษฎรที่ปลูกไว้ได้รับความเดือดร้อน โดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ซึ่งอยู่ในท้องที่อำเภอวังสะพุง และอำเภอกุหลาบ ช้างป่าได้ออกไปหากินนอกเขตและทำความเสียหายทำลายพืชไร่ของราษฎรที่ปลูกไว้และบางครั้งถูกทำร้ายบาดเจ็บและเสียชีวิตเช่นกัน การเพิ่มของจำนวนประชากรช้างป่าและการมีโขลงช้างใหม่และทำการเพิ่มอาณาเขต ทำให้ช้างป่าส่วนหนึ่งได้เข้ามากินพืชไร่ทางการเกษตรของราษฎร และได้ทำลายข้าวของเสียหายจำนวนมาก ขณะที่การบุกรุกขยายพื้นที่ทำกินของราษฎรทำให้เกิดพื้นที่ทับซ้อนกับพื้นที่ใช้ประโยชน์และเส้นทางเคลื่อนที่ของช้างป่า เป็นสาเหตุที่ให้ช้างป่าเข้าไปทำความเสียหายต่อพืชไร่ที่ปลูกไว้ โดยปัญหาความขัดแย้งยังเป็นไปอย่างต่อเนื่องและทวีความรุนแรงขึ้น โดยปรากฏเหตุการณ์สำคัญและปัญหาจากช้างป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ได้แก่ (1) วันที่ 20 ธันวาคม 2560 ช้างป่าเข้ามาหากินในเขตชุมชนและทำลายทรัพย์สินภายในวัดภูหลวง เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง (2) วันที่ 22 ธันวาคม 2560 ช้างป่าทำลายพืชไร่ชาวบ้านแย่งพื้นที่อาหารกันเองช้างป่าล้ม 1 ตัว เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง (3) วันที่ 9 สิงหาคม 2561 ช้างป่าจำนวน 4 ตัวเข้ามาหาอาหารในเขตสวนยางพาราและทำลายทรัพย์สินราษฎรในรอบ 70 ปี เหตุเกิดที่ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย (4) วันที่ 11 สิงหาคม 2561 ช้างป่าทำร้ายเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเสียชีวิต 1 ราย ขณะผลักดันขับไล่ให้กลับเข้าป่า เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง (5) วันที่ 20 ธันวาคม 2561 ช้างป่าทำร้ายราษฎรเสียชีวิต 1 ราย ขณะเก็บของป่า ห่างจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง 300 เมตร เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง (6) วันที่ 15 มกราคม 2562 ช้างป่าจำนวนไม่น้อยกว่า 3 ตัวทำลายไร่กล้วยและไร่มันสำปะหลังและทรัพย์สินของชาวบ้าน เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง (7) วันที่ 9 เมษายน 2562 ช้างป่าทำลายโกดังเก็บของและโรงเก็บวัสดุภายในสวนยางพารา ทำลายพืชไร่พืชสวนราษฎรได้รับความเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง (8) วันที่ 9 พฤษภาคม 2562 ช้างป่าเข้ามาหากินในเขตชุมชน ทำลายทรัพย์สินและทำร้ายชาวบ้านราษฎรเสียชีวิต 1 ราย ในสวนยางพารา เหตุเกิดที่ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง (9) วันที่ 16 ธันวาคม 2562 ช้างป่าทำร้ายราษฎรได้รับบาดเจ็บสาหัส ศีรษะแตก แขนซ้ายหัก ขณะให้อาหารปลาที่สวนของตนเอง เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง (10) วันที่ 2 มิถุนายน 2563 ช้างป่าทำลายพื้นที่ทางการเกษตรชาวบ้านและทำลายทรัพย์สินวัดป่าม่วงไข่ได้รับความเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลसानตม อำเภอภูเรือ (11) วันที่ 7 กันยายน 2564 ช้างป่าทำลายกำแพงบ้าน รื้อคันหาอาหารกิน และทำลายทรัพย์สินราษฎรเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง (12) วันที่ 7 กันยายน 2564 ช้างป่าจำนวน 2 ตัว บุกกินข้าวโพดและทำลายพืชไร่ราษฎรเสียหาย เหตุเกิดที่ตำบลसानตม อำเภอภูเรือ (13) วันที่ 16 มิถุนายน 2565 ช้างป่าเข้ามาหากินในเขตชุมชน ทำลายพืชผลและ ทรัพย์สินรวมทั้งอุปกรณ์การเกษตร เหตุเกิดที่ตำบลसानตม อำเภอภูเรือ (14) วันที่ 11 ธันวาคม 2565 ช้างป่าทำร้ายราษฎรเสียชีวิต 1 ราย ขณะออกหาปลาในลำห้วย เหตุเกิดที่ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง เป็นต้น

ภาพที่ 2 ช้างป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงออกนอกเขตอนุรักษ์และรื้อคันแหล่งชุมชน

จากการศึกษาสภาพปัญหาข้างป่าในพื้นที่ต่างๆ จะเห็นได้ว่า มีสาเหตุของปัญหาโดยทั่วไปไม่แตกต่างกัน ในทุกบริบทพื้นที่ที่ต่างประสบปัญหาและมีสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างคนและข้างป่าในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ การเพิ่มขึ้นของประชากรมนุษย์ การประกอบอาชีพปลูกพืชผลทางเกษตรของประชากรโดยรอบพื้นที่ป่าที่เป็นถิ่นที่อยู่ของข้างป่า การแผ้วถาง และตัดไม้ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง รวมทั้งทำให้สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ และโครงสร้างป่าเปลี่ยนแปลงไป ในขณะเดียวกันการพัฒนาและสร้างความเจริญให้กับชุมชน เช่น การสร้างถนน สิ่งสาธารณูปโภค ฯลฯ ทำให้ป่าถูกแบ่งแยกล้วนมีผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่ของข้างป่า แหล่งน้ำ และแหล่งอาหารของข้างป่า ดังนั้น อาหารจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ข้างออกจากป่า ในขณะที่การปลูกพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านยังเป็นการปลูกพืชที่เป็นอาหารของข้างป่าได้ จึงเกิดบุกรุกกินพืชผลทางการเกษตรและทำลายทรัพยากรสินของชาวบ้านอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งในบางครั้งมนุษย์ก็จำต้องปกป้องรักษาประโยชน์ของตนเองทำให้ข้างป่าถูกทำร้ายล้มตายหรือได้รับบาดเจ็บเช่นเดียวกัน โดยปัญหาต่างๆ เหล่านี้ต่างมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน

ตารางที่ 1 สภาพสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่า

ที่	สาเหตุของปัญหาความขัดแย้ง	ผู้แต่ง/ปีพิมพ์								
		ศรัณย์ สุพรรณ 2564	ณัชชัญญา ทองจันทร์ และคณะ 2560	ณัฐพล วงษ์รัมย์ ,สมคิด สาลี 2560	ภูริพัฒน์ แก้วตาชนวนพัฒนา และคณะ 2560	ประวิทย์ อินทร์น้อย และคณะ 2564	นัสติยานันท์ งามนอก,รัฐชาติ ทัศนี 2564	อติราช เกิดทอง และคณะ 2563	ทิพย์ารัตน์ พรหมเทศา และคณะ 2562	สุทธิชัย เอฟ คางักดี โอ และคณะ 2563
1.	แผ้วถาง บุกรุกป่าแหล่งที่อยู่อาศัยของข้างป่า	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
2.	แหล่งน้ำและแหล่งอาหารข้างป่าลดลง	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
3.	ปลูกพืชที่เป็นอาหารของข้างได้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
4.	ตัดไม้ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลง			✓			✓		✓	
5.	ประชากรมนุษย์เพิ่มขึ้น				✓					
6.	สภาพแวดล้อม โครงสร้างของป่าเปลี่ยนแปลง	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการส่งเสริมสิทธิชุมชนในการแก้ไขปัญหาคนกับข้างป่า

ความพยายามในการป้องกันและแก้ไขปัญหาระหว่างคนและข้างป่ายังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างมีการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางยุติปัญหาความขัดแย้งให้หมดสิ้นไป คนกับข้างจะอยู่อย่างไรให้สมดุลเป็นโจทย์ใหญ่ที่ต้องการคำตอบ หากไม่มีการบริหารจัดการปัญหาที่ดีและเหมาะสม อาจยากแก้ไขเกินเยียวยาเพราะในบางเรื่องอาจต้องใช้เวลาแก้ไขปัญหามานาน ในครั้งนี้จึงมีข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไขปัญหาคอนกับข้างป่าในประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1. ต้องส่งเสริมสิทธิชุมชน ในการแก้ไขปัญหาคอนกับข้างป่า เห็นว่านอกจากเป็นหน้าที่และอำนาจของรัฐตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ควรให้ความสำคัญกับชุมชนในการแสดงบทบาทนี้ด้วย โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เพราะสิทธิชุมชนเป็นการให้สิทธิเสรีภาพของบุคคลและชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสิทธิในการปกป้องคุ้มครอง บำรุงรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นพื้นฐานสำคัญนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ สิทธิชุมชนได้รับการบัญญัติรับรองในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นครั้งแรก เพื่อรับรองการมีอยู่ของสิทธิชุมชนตามกฎหมาย โดยเจตนารมณ์การรับรองสิทธิชุมชนดังกล่าวเกิดจากความต้องการปฏิรูปการเมืองของประเทศ โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองและส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ยอมรับการมีอยู่ของสิทธิชุมชน โดยรับรองสิทธิชุมชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม คุ้มครองในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ฯลฯ ซึ่งเป็นการปรับความคิดในระบบกฎหมายที่ยอมรับเฉพาะสิทธิของรัฐและสิทธิของเอกชนมาเป็นการยอมรับสิทธิของชุมชนเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น สิทธิในการรวมตัวของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ตามมาตรา 46 รวมทั้งการมีหน้าที่ในการพิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามมาตรา 69 เป็นต้น ต่อมารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้ขยายการ ค้ำครองสิทธิชุมชนให้ครอบคลุมมากขึ้น เช่น มาตรา 67 ให้สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษา คุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพออยู่ได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิ ภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตนย่อมได้รับความคุ้มครองตามความเหมาะสม โดยการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิด ผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสุขภาพจะต้องศึกษาและประเมินผล กระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้ มีส่วนได้เสียก่อน การคุ้มครองสิทธิของชุมชนที่จะฟ้องหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือ องค์กรอื่นของรัฐที่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบัญญัตินี้ เป็นต้น สำหรับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนด้วยเช่นกัน โดยได้นำสาระสำคัญของบทบัญญัติแห่งมาตรา 46 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และมาตรา 66 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาบัญญัติรวมกับสิทธิอื่น ๆ ให้เกิดความกว้างขวาง มากขึ้น โดยในมาตรา 43 นี้ได้รับรองสิทธิของบุคคลและสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ และฟื้นฟู ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติ รวมทั้งกำหนดให้มีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพตามวิธีการที่กฎหมายกำหนด ซึ่งบทบัญญัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ต้องพิจารณาประกอบ มาตรา 43 มาตรา 50 (8) มาตรา 57 และ มาตรา 58 ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหรือหน้าที่ของชุมชนในการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีอัน ดีงามของท้องถิ่นทั้งสิ้น จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมสิทธิชุมชนเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่ม บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจในการกำหนดทิศทางการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งติดตาม ตรวจสอบการ ดำเนินการของหน่วยงานรัฐที่อาจเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ บำรุงรักษา ดูแลทรัพยากรของชุมชนมากขึ้น และยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพพื้นที่อีกด้วย ดังนั้น การจัดการปัญหาคับ ข้างป่า ความสำคัญประการหนึ่งควรเป็นการจัดการของคนในชุมชนหรือในท้องถิ่นนั้น ๆ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรม ท้องถิ่นในการจัดการ เป็นการใช้ “สิทธิของชุมชน” ซึ่งถือเป็นหน้าที่ของชุมชนที่มีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามบริบท ของแต่ละท้องถิ่นและข้างป่าก็เป็นทรัพยากรธรรมชาติประเภททรัพยากรสัตว์ป่าอีกด้วย

2. ให้เป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การส่งเสริมสิทธิชุมชนในการจัดการปัญหาคับข้างป่า นับเป็น แนวทางหนึ่งที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา จึงเป็นสมควรอย่างยิ่งให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานอยู่ในท้องถิ่น และมีความใกล้ชิดกับท้องถิ่นมากที่สุด สามารถเข้าใจในบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี ให้มีบทบาทและรับผิดชอบในการส่งเสริมสิทธิชุมชนดังกล่าว ซึ่งการให้อำนาจองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการชุมชนหรือท้องถิ่นเช่นว่านี้ ย่อมทำให้การพัฒนาและการ แก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ประการสำคัญองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นมีหน้าที่และอำนาจตามที่กฎหมาย กำหนด โดยเฉพาะในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน ภายในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตนเอง ได้แก่ (1) อำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 เช่น สิทธิ ชุมชนตามมาตรา 43 ที่กำหนดให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟู หรือส่งเสริมภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และจารีตประเพณี อันดีงามทั้งของท้องถิ่นและของชาติ และมีสิทธิในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยสิทธิดังกล่าวนี้ให้หมายความรวมถึง สิทธิที่จะร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือรัฐในการดำเนินการเช่นว่านี้ด้วย และหน้าที่ของรัฐที่มีต่อชุมชนตามมาตรา 57 ซึ่ง กำหนดให้รัฐต้อง อนุรักษ์ ค้ำครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุล และยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่ เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าวด้วย และมาตรา 58 การจัดให้มีการศึกษาและ ประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ เสียและประชาชนและชุมชนก่อนพิจารณาดำเนินการหรืออนุญาตในเรื่องที่ผลกระทบอย่างรุนแรงตามที่กำหนด มาตรา 72 การ ดำเนินการของรัฐที่เกี่ยวกับที่ดิน แหล่งน้ำ และพลังงาน เป็นต้น (2) อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหาร จัดการ สิ่งแวดล้อมตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น พ.ศ. ๒๕๔๒

มาตรา 16 และมาตรา 17 และกฎหมายจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภท ได้แก่ พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 และที่แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยมีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (3) มีหน้าที่และอำนาจตามกฎหมายอื่น เช่น การคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ พระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งมีเหตุผลและความจำเป็นเพื่อการสงวน อนุรักษ์คุ้มครอง และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เช่น พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า ตลอดจนทิวทัศน์ ป่า และภูเขา และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน ให้คงอยู่ในสภาพธรรมชาติเดิมมิให้ถูกทำลาย และสอดคล้องกับเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในมาตรา 26 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติป่าคุ้มครอง พ.ศ. 2509 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ฯลฯ นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีบุคลากรและงบประมาณเป็นของตนเองในสนับสนุนภารกิจที่เกี่ยวข้อง

3. กำหนดแนวทางในการดำเนินงาน 6 ประการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะส่งเสริมสิทธิชุมชนในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่าตามขอบอำนาจที่กฎหมายกำหนด จำเป็นต้องมีแนวทางและให้ความสำคัญในการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 (อาหาร) เป็นปัจจัยที่ทำให้ช้างป่าต้องออกจากป่าเพราะแหล่งอาหารตามธรรมชาติลดลง จึงจำเป็นต้องส่งเสริมและสร้างองค์ความรู้ชุมชนในเรื่องแหล่งอาหาร แหล่งน้ำ และพฤติกรรมการกินอาหารของช้างป่า การไม่บุกรุกทำลายระบบนิเวศและแหล่งอาหารของช้างป่า การปลูกป่าให้อุดมสมบูรณ์ การพัฒนาและสร้างแหล่งอาหารของช้างป่าให้เพิ่มมากขึ้น การสร้างแหล่งน้ำให้เป็นประโยชน์ต่อช้างป่า เป็นต้น ทั้งนี้ ช้างกินอาหารมากถึง 200 กิโลกรัมต่อวัน โดยใช้เวลากินโดยเฉลี่ย 16 ชั่วโมง และต้องการน้ำมากถึง 200 ลิตรต่อวัน จากการศึกษาเอกสารการกินพืชอาหารของช้างป่า การใช้ประโยชน์พื้นที่และเส้นทางเคลื่อนที่ของโขลงช้างป่าในบริเวณเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง พบว่า ช้างมีระยะทางเคลื่อนที่ในรอบวันเฉลี่ยประมาณ 2.17 กิโลเมตรในฤดูแล้ง แต่ในฤดูฝนจะอยู่ที่ประมาณ 1.78 กิโลเมตร และใช้พื้นที่บริเวณป่าเบญจพรรณมากกว่าป่าเต็งรังหรือพื้นที่เกษตรกรรม ช้างป่ากินพืชวงศ์ไผ่และหญ้ามากที่สุด เช่น แขนง เลา ไผ่เครือวัลย์ หรือหญ้าคา รองลงมาคือพืชวงศ์กล้วยป่า ชิงช้า และกล้วยไม้ นอกจากอาหารและน้ำ ช้างยังต้องการเกลือแร่และแร่ธาตุอาหารจากดินโป่งเพื่อซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ เช่นเดียวกับวิตามินในคน (จิรัชย์ อาเคจักร และวุฒินันท์ พวงสาย, 2558)

3.2 (อาชีพ) การทำมาหากินจากทรัพยากรในป่าของมนุษย์ การประกอบอาชีพปลูกพืชผลทางการเกษตรที่เป็นอาหารช้างได้เป็นสิ่งดึงดูดที่ทำให้ช้างป่าออกนอกเขตถิ่นที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนชนิดพืชการไม่ปลูกพืชอาหารที่ช้างชื่นชอบหรือกินได้ เช่น อ้อย มะละกอ กล้วย สับปะรด เปลี่ยนเป็นการปลูกพืชชนิดอื่นที่ช้างไม่กิน การเปลี่ยนอาชีพหรือการเปลี่ยนวิถีการเกษตรเพื่อลดปริมาณอาหารของช้างป่า การไม่ประกอบอาชีพที่เสี่ยงต่อการเผชิญหน้าระหว่างคนกับช้างและอาจเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย เช่น ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาตรา 53 ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เว้นแต่จะได้รับอนุญาต หรือการห้ามยึดถือหรือครอบครองที่ดิน ก่อสร้าง แผ้วถาง เผาป่า หรือทำด้วยประการใดให้เสื่อมสภาพหรือเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติเดิม การห้ามเก็บหา นำออกไป กระทำด้วยประการใด ๆ ให้เป็นอันตราย หรือทำให้เสื่อมสภาพซึ่งไม้ ดิน หิน กรวด ฯลฯ หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น หรือกระทำการอื่นใด อันส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ หรือความหลากหลายทางชีวภาพ ตามมาตรา 55 แห่งพระราชบัญญัติเดียวกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเหมาะสม ซึ่งเป็นหน้าที่ที่สำคัญขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามกฎหมายโดยตรง

3.3 (อาณาเขต) นอกจากการบริหารจัดการในเรื่องอาหารและการประกอบอาชีพของราษฎรช้างต้น กรณีมีความจำเป็นต้องบริหารจัดการไม่ให้ช้างป่าออกนอกเขตอนุรักษ์และเข้ามาใกล้หรือบุกรุกเข้ามาในแหล่งชุมชน โดยต่างอยู่ในอาณาเขตของตน ถิ่นที่อยู่ของช้างป่าเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ เช่น การสร้างหรือปรับปรุงแนวคันกั้นช้างขนาดใหญ่และลึก การจัดการปรับเปลี่ยนพื้นที่หลบซ่อนของช้างป่าในเขตชุมชน การสร้างสิ่งกีดขวางช้างป่าในลักษณะของรั้วคอนกรีต รั้วไฟฟ้า การทำแนวธรรมชาติมิให้ช้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ได้โดยง่าย ประการสำคัญจึงต้องมีการตรวจสอบและปรับปรุงแนวทางการป้องกันอยู่เสมอ เช่น จากการศึกษากรณีมีข้อสังเกตว่าการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำรั้วกั้นช้างป่ายังได้รับความสนใจและกำหนดเป็นแนวทางมาโดยตลอด สามารถเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ มีประสิทธิภาพในการป้องกันได้มากน้อยเพียงไร โดยเฉพาะจากงานวิจัยของ ส.หริข เอพ ดวงกฤติ โอ และคณะ (2563) ได้ทำการศึกษาช้างเอเชียกลัวผึ้งหรือไม่ เป็นการศึกษาเชิงทดลองในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ช้างเริ่มคุ้นเคยกับผึ้ง และรับรู้ถึงความร้ายแรงของผึ้งและมีความเป็นไปได้ว่าผึ้งไม่อาจทำหน้าที่ในการขัดขวางช้างเอเชียได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4 (อาสาสมัคร) กำหนดให้มีส่วนร่วมเพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเฝ้าระวังช้างป่า การรักษาความปลอดภัย การผลักดันช้างป่ากลับคืนสู่ธรรมชาติ ฯลฯ ให้เกิดการบูรณาการในการกิจกรรมระหว่างรัฐกับชุมชน ทั้งนี้ การทำงานในลักษณะของอาสาสมัครมักไม่มีค่าตอบแทน จำเป็นต้องจูงใจหรือจูงใจหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ต้องสร้างจิตสำนึกที่ดีสำหรับอาสาสมัครเหล่านี้ การนำแนวคิดจิตอาสามาใช้ในการจัดการเพื่อสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในชุมชนและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สาธารณะเป็นสำคัญ

3.5 (อาวุธ) การป้องกันการบุกรุกที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่ทำการเกษตรจากช้างป่าของประชาชน พบว่ามีวิธีการที่รุนแรงมากขึ้น การใช้อาวุธหรือเครื่องมือต่างๆทำร้ายช้างป่ามีสถิติที่สูงขึ้นตามลำดับ จำเป็นต้องส่งเสริมและสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนต้องไม่ฆ่าหรือทำร้ายหรือทำอันตรายต่อช้างป่า เพราะอาจได้รับโทษตามกฎหมายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น ตามพระราชบัญญัติสำหรับรักษาช้างป่า พ.ศ.2464 มาตรา 18 การฆ่าช้างป่าโดยวิธีใดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ มาตรา 19 การทำร้ายช้างป่าโดยวิธีใดๆ จำคุกไม่เกินสิบแปดเดือน หรือปรับไม่เกินห้าร้อย บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และตามมาตรา 20 ในทั้งสองกรณีมีข้อยกเว้นโทษหากมีเหตุจำเป็นเพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของตนหรือผู้อื่น เป็นต้น และตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2562 มาตรา 12 ได้บัญญัติห้ามล่าสัตว์ป่าสงวนหรือสัตว์ป่าคุ้มครอง ซึ่งในมาตรา 4 ได้ให้นิยามคำว่า “ล่า” หมายความว่า เก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายด้วยประการอื่นใดแก่สัตว์ป่า ที่ไม่มีเจ้าของและอยู่อย่างเป็นอิสระ และให้หมายความรวมถึงการไล่ การต้อน การเรียก การล่อ หรือ การอื่น ๆ เพื่อเก็บ ดัก จับ ยิง ฆ่า หรือทำอันตรายแก่สัตว์ป่านั้น และมาตรา 13 ได้บัญญัติเป็นข้อยกเว้นว่า การล่าสัตว์ป่าด้วยความจำเป็นและภายใต้เงื่อนไข (๑) เพื่อให้ตนเองหรือผู้อื่นพ้นจากอันตราย หรือเพื่อสงวนหรือรักษาไว้ซึ่งทรัพย์สินของตนเอง หรือผู้อื่น และ (๒) การล่า นั้นได้กระทำพอสมควรแก่เหตุไม่ต้องรับโทษ และการกระทำที่ฝ่าฝืนมาตรา 12 และไม่เข้าข้อยกเว้นต้องรับโทษจำคุกไม่เกินสิบปีหรือปรับไม่เกินหนึ่งล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ฯลฯ

3.6 (อาหาร) การช่วยเหลือเยียวยาผู้ประสบภัยและได้รับผลกระทบจากช้างป่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถช่วยเหลือประชาชนได้ตามขอบอำนาจที่กฎหมายและระเบียบกำหนด เช่น การพิจารณาใช้จ่ายเงินงบประมาณ ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยวิธีการงบประมาณขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2563 ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยค่าใช้จ่ายเพื่อช่วยเหลือประชาชนตามอำนาจหน้าที่ขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2560 โดยให้ความช่วยเหลือประชาชนตามหลักเกณฑ์ของกระทรวงการคลังโดยอนุโลม การประสานการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องผ่านกองทุนช่วยเหลือต่างๆ การจัดตั้งศูนย์และกองทุนการช่วยเหลือ

ภาพที่ 3 ช้างป่าล้มในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย

บทสรุป

ในการแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่าจำเป็นต้องมีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ ด้วยความสร้างสรรค์และปราศจากความขัดแย้ง บนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าอย่างสมดุล ผ่านกระบวนการสิทธิชุมชนและก่อให้เกิดเป็นพลังความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชน โดยเฉพาะการน้อมนำพระราชดำรัสของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ที่ทรงพระราชทานไว้เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2542 มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ดังมีใจความว่า “ช้างป่าควรอยู่ในป่า เพียงแต่ต้องทำให้ป่านั้นมีอาหารช้างเพียงพอ การปฏิบัติคือให้ไปสร้างอาหารในป่าเป็นแปลงเล็กๆ และกระจาย กรณีช้างออกมาที่ชายป่า ต้องให้ความปลอดภัยกับช้างป่า ”

ภาพที่ 4 กรอบแนวทางในการแก้ไขปัญหาคนกับช้างป่า

เอกสารอ้างอิง

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2565). แผนการอนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง. กรุงเทพมหานคร
- คำแนะนำของประธานศาลปกครองสูงสุดในการดำเนินคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม. (4 กรกฎาคม 2554). ราชกิจจานุเบกษา 128 (54 ก). 1-5.
- จิรัชย์ อาคะจักร และ วุฒินันท์ พวงสาย. (2558). การศึกษาพฤติกรรมการกินพืชอาหารของช้างฝูงและช้างโทนในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย. สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- ณัชชญา ทองจันทร์ และคณะ. (2560). มาตรการทางกฎหมายในการจัดการพื้นที่เพื่ออนุรักษ์ช้างป่า. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 10(1). 115-132.
- ณัฐพล วงษ์รัมย์ และสมคิด สาสี. (2560). การวิเคราะห์หาพื้นที่เสี่ยงอันตรายจากช้างป่าด้วยเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- นัสติยานันท์ จานนอก และรัชชาติ ทศนัย. (2564). การศึกษาการรับมือกับช้างป่าบุกรุกพื้นที่เกษตรกรรม กรณีศึกษา: อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา. การประชุมวิชาการ ครั้งที่ 10 มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. 262-277.
- ประวิทย์ อินทร์น้อย และคณะ. (2564). โครงสร้างประชากรและกิจกรรมออกหากินของช้างป่า (Elephas maximus) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 40(2). 128-141.
- ปิยะนันท์ มูลศรีมา. (2560). การศึกษาข้อเสนอการแก้ไขปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนและช้างป่าในพื้นที่การพัฒนา 2 กระแส. การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารรัฐกิจและกิจการสาธารณะ, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542. (17 พฤศจิกายน 2542). ราชกิจจานุเบกษา 116 (114 ก). 1-21.
- พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2562. (29 พฤษภาคม 2562). ราชกิจจานุเบกษา 136 (71ก). 1-44
- พิชฎารัตน์ พรมเหล่า และคณะ. (2562). การบรรเทาความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับช้างป่ารอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 38(1). 1-12.
- พิทักษ์ ยิ่งยง. (2561). คู่มือการควบคุมและแก้ไขปัญหาช้างป่าในพื้นที่ชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 6). ชลบุรี: ชลบุรีการพิมพ์
- กฤษณ์ แก้วตาธนวัฒนา และสันติสุทธิ บริวรงค์ตระกูล. (2563). แนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า กรณีศึกษา : ตำบลพวา อำเภอแก่งหางแมว จังหวัดจันทบุรี. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 12(2). 111-122.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (ม.ป.ป.). การพัฒนาระบบการจัดการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาช้างป่า บนฐานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง. สืบค้นจาก <https://humanelephantvoices.org/phuluang-elephant/>

มหาวิทยาลัยมหิดล.. (2564). การเพิ่มประชากรและการกระจายของช้างป่าออกนอกพื้นที่อนุรักษ์ในประเทศไทย. สืบค้นจาก <https://op.mahidol.ac.th/ga/>

ระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยค่าใช้จ่ายเพื่อช่วยเหลือประชาชนตามอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2560. (29 กันยายน 2560). **ราชกิจจานุเบกษา** 134 ตอนพิเศษ (242ง). 1-7.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540. (11 ตุลาคม 2540). **ราชกิจจานุเบกษา** 114 (55 ก). 1-99.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550. (24 สิงหาคม 2550). **ราชกิจจานุเบกษา** 124 (47 ก). 1-127.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560. (6 เมษายน 2560). **ราชกิจจานุเบกษา** 134 (40 ก). 1-90.

ศรัณย์ สุนทรส. (2564). การนำนโยบายการจัดการความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ในพื้นที่อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง ไปปฏิบัติ. การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ส.หริข เอฟ ดวงภักดี โอ และคณะ. (2020). ช้างเอเชียกลัวผึ้งหรือไม่ การศึกษาเชิงทดลองในภาคเหนือของประเทศไทย. *ชีววิทยาของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม*. 100: 355-363. สืบค้นจาก <https://doi.org/10.1007/s42991-020-00042-w>.

หยุด แสงอุทัย. (2559). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป**. (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรทัย อินตะไชยวงศ์. (2560). **สิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน: ศึกษาความเหมาะสมของการใช้สิทธิของ Elinor Ostrom ในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต, คณะนิติศาสตร์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อติราช เกิดทอง และคณะ . (2563). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดปัญหาช้างป่าบุกรุกทำลายพื้นที่เกษตรตำบลทับช้าง อำเภอสอยดาว จังหวัดจันทบุรี. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี**. 14(1). 33-35.